

temo se uvršča ob rob najbolj znanim realističnim romanom (npr. G. Flaubert: *Gospa Bovary*, L. N. Tolstoj: *Ana Karenina*). Če pa bi širili lepovidinsko tematiko v tej smeri, bi lahko vsekakor število naslovov močno povečali (v to skupino sodi že omenjena Prežihova novela *Ljubezen na odoru*; ponovno pa velja pomisliti, kaj lepovidinskega je v naradni, povsem na »tukaj« pripeti Radmanci).

Zaradi prostorske omejenosti tega poročila se ne moremo ustavljati ob vseh obravnavanih Lepih Vidah. Morda bi dodal le še to, da je v naši prozi po 1945 erotična zveza med Vido (= Slovenko) in zamorcem (= črncem, Afričanom) že eksplicitno upodobljena (A. Ingolič, M. Novak). Sicer pa sta iz najnovejšega časa zanimivi predvsem dve lepovidinski drami: Šeligova mitska variacija *Lepe Vide* in drama A. Goljevščkove *Otrok, družina, družba ali lepa Vida* 1987 s pripetostjo lepovidinstva na sodobno družino.

Ne vem, zakaj Pogačnik ni uvrstil v svoj bibliografski seznam Hiengove drame *Večer ženinov*, ki je prava panorama (modernega) lepovidinstva. Trikotnik (*Vida* in 2 moška) je pri Hiengu spremenjen v četverkotnik (*Vida* in 3 moški). Vido *od nekod* pripelje *sem* (obraten položaj kot v osnovni zgodbi) starejši profesor Mirko Zalokar. Zanj se *tu* potegujejo 3 snubci: izobraženec (Mirko), bogat obrtnik, Mirkov brat Stane in Zalokarjev nečak, nekak cankarjevski vagabund in bohem Jane. Profesor je Vido *pripeljal*, obrtnik hoče, da bo *ostala* pri njem, Jane pa jo hoče *odpeljati*. Slednji je še po drugi strani vključen v lepovidinski kompleks: mati (sestra Zalokarjev) ga je kot otroka zapustila in odšla v širni svet. Za obrtnikovo taščo pa pomeni Vida zopet najdeno hčer.

Vida pri Hiengu je del realitete tega sveta (bivša cipa), kot so del te iste realitete tudi (tri)je Zalokarji. Ko se ob koncu igre izvrši mitski bratomor (obrniki ubije profesorja) in ostane spreminjasti Ja-ne (!) ob strani, obstane Vida nezadovoljna – v praznem. Vsekakor gre za radikalno verzijo lepovidinstva.

Ne glede na posamezne izpuste je treba reči, da je tema *Lepe Vide* ob 43 primerih iz slovenske književnosti povsem nazorno in sistematično predstavljena. V zaključnem poglavju *Sklepi strne* Pogačnik svoje poglede v pregledno sintezo, obenem pa navede še nekatere druge raziskovalce lepovidinstva, od novejših npr. J. Snoja, D. Rupla, D. Poniža in T. Hribarja.

Snojevo stališče do lepovidinskega hrepenenjsstva je odklonilno. To gledišče bi tudi sam podprl. Hrepenenjski pasivizem je za slovenstvo poguben (k sreči se kažejo v sedanji življenjski praksi spodbudnejše, aktivnejše značilnosti). Posrečena in pritegljiva se mi zde izvajanja D. Rupla in D. Poniža, Hribarjeva knjiga o Lepi Vidi pa je predvsem filozofska (Drama hrepenenja: Od Cankarjevo do Šeligove *Lepe Vide*, Lj. 1983).

Pogačnik ob koncu med drugim omeni: »Snovni kompleks *Lepe Vide* je predvsem zgodba o globlji resnici našega bivanja«. Morda je Lepa Vida celo najboljša pripovedna razlaga znamenitega Prešernovega mota o človeški razpetosti med eksistencialnim upom in strahom ter praznoto (nesrečnostjo), ki je njun spretni pojav.

Knjiga je obenem zanimivo branje, upoštevanja vredna obogatitev domače literarnozgodovinske vede in večstranska spodbuda za nadaljnja razmišljanja o človeku in svetu.

Andrijan Lah
Ljubljana

MADŽARI IN SLOVENC I

Madžari in Slovenci. Sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko-madžarski meji. Ljubljana, 1987, 618 str.

Naslov knjige se nam zdi neustrezen, saj sta njena vsebina – po besedah urednika – »dve med seboj povezani in poljudno napisani študiji. Prva predstavlja madžarsko narodnost v Prekmurju, druga pa slovensko v Porabju«. Raziskavo vasi Dobrovnik v Prekmurju so dve leti opravljali

slovenski raziskovalci pod vodstvom Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani ob sodelovanju članov raziskovalnega centra drž. knjižnice Maksim Gorki v Budimpešti (prvi so napisali razprave); vas Gorenji Senik v Porabju so raziskovali tudi skupno in madžarski udeleženci raziskave so napisali razprave. O tematsko tako obsežnem delu (objavljenem tudi v madžarščini) tu ni moč nadrobneje poročati, opozarjamo le na njegovo IV. poglavje v prvem delu, ki razpravlja o jezikovnem položaju, dvojezičnosti v javnosti, vzgoji in izobraževanju v Dobrovniku (sodeloval tudi dr. Janez Dular), ter na ustrezno poglavje, vendar drugače zasnovano, o Slovencih na Madžarskem (A. B. Székely). Kot nujno dopolnilo k le-temu je treba upoštevati J. Dularja razpravo Ohranjanje maternega jezika pri slovenski manjšini v Porabju, SR 34 (1986), 121–134. V obravnavanem zborniku se na to poglavje navezuje naslednje: Dinamika dvojezičnosti na Gornjem Seniku (S. Gyóri-Nagy). Vsaj te dve poglavji naj bi prebral sleherni naš slavist in kulturni delavec, ako hoče imeti pojem o stanju Slovencev na Madžarskem.

In s slovenističnega vidika je potrebno k IV. poglavju o Porabju vsaj nekaj kritično pripomniti. Že na začetku govori obširno o šolstvu »narodnosti«, tako da bi nepoučeni menil, da so po 1945 tudi Slovenci imeli slovensko šolo (502). Učbeniki, ki so jih po 1945 pripravili šolniki v Sloveniji za porabske šole, sploh niso omenjeni, kakor tudi ne v stavku o diplomantih slovenščine v Ljubljani – ki »so po vrnitvi najbolj izobražen in samozavesten sloj slovenskih izobražencev na Madžarskem« (512) – da že prva dva diplomanta nista dobila zaposlitve na šoli na Gornjem Seniku.

V podpoglavju Perspektive dvojezičnega izobraževanja: dvojezičnost v družbenem življenju je tudi – ob pazljivem branju – izraženih dokaj dejstev o zapostavljenosti slovenščine v javnem življenju. Kako tujec ne more biti pravilno poučen o dejstvih – vzroki so različni, tudi informatorji – priča poglavje: Kulturno organizacijska dejavnost Cerkve v preteklosti in sedanosti (514–17). Kulturna in tudi narodnostna dejavnost tukajšnjih duhovnikov v preteklosti je opisana v nekaj bore stavkih in še ti so zelo pomanjkljivi tako vsebinsko kot slogovno. Koliko je kriv prevod, je težko reči. Da je »v cerkvi (!) sv. Janeza Krstnika delovalo več pomembnih osebnosti slovenske književnosti in šolstva« je ne le zelo nerodno izraženo, marveč tudi pretirano. Te slabosti se nadaljujejo v naslednjem stavku: »V devetnajstem stoletju je tu deloval cerkveni dostojanstvenik Jozsef Kossits...« Nepoznavanje župnika Jožefa Košiča – tako bi ga moralo slovensko besedilo pisati! – odkriva neumljivo omenjanje nekakega »dostojanstva«, kakor tudi šele na str. 525 v novem podpoglavju: Množična občila, književnost, bralna kultura zelo neustrezna oznaka: »Za tem so omembe vredna etnografska, jezikovna, verska in zgodovinska dela ter pesmi Jožeta (!) Kossitsa« – spričo tólikih spisov o Košiču pri nas.

V poglavju o kulturni dejavnosti je lahko tiskovna pomota, da je »na območju županije (nam. župnije) bilo napisanih več (cerkvenih, V. N.) pesmaric« (515), ne da bi bil pobliže označen njih značaj in pomen, navaja pa le mlajšo (prva 1780). Tu smo že tudi pri jeziku prevoda madžarskih razprav, ki je slogovno trd in ne izraža pravilno misli izvirnika, npr. da »je on (župnik) edini, ki še nagovarja (!) vernike v slovenskem jeziku«, ko je bilo prej rečeno, da »jezik bogoslužja (so) izključno v slovenskem narečju«. Prav ves odstavek o jeziku v cerkvi je neresničen, češ da »na izrecno prošnjo vernikov slovenske narodnosti so cerkveni obredi v Števanovcih in na Dolnjem Seniku že nekaj let samo v madžarskem jeziku«. Ustodno vprašanje in dogajanje, ki bi ga bili morali na obeh straneh že davno razčistiti. Prevodu je hudó spodletelo z »županijskim škofom«, kar je nesmisel nam. sombotélskega škofa. Madžarski izvirnik ima najbrž »megyéspüspök«, kar je uradni izraz za rezidencialnega škofa neke škofije, saj se tudi škofija kot ozemlje in verska enota imenuje »egyházmegye« (egyház = cerkev, megye = pokrajinska enota, zdaj županija, komitat). Tudi nič ne vemo o tem, da »duhovniki s Prekmurja redno obiskujejo Porabje in sodelujejo v dušnem pastirstvu«. Naj tu povemo, da je na Madžarskem kar dovolj duhovnikov, ki bi mogli opravljati to delo, pa obojni »organi« za to niso poskrbeli.

Kateri romarski kraj pomeni »na Madžarskem Bántorniy« (516), ne bo uganil, kdor ne ve, da so porabski Slovenci romali tudi v prekmursko Túrnische (torej v Sloveniji), ki se je madžarski imenovalo Bántornya. Saj tej lokaciji nasprotuje naslednji stavek z začetkom: »Na Madžarskem...« – kljub svarilni navedbi iz neke raziskave prav v tem kraju: »da potiskanje cerkve v ozadje negativno vpliva na ohranjanje narodnega jezika narodnostnih skupnosti. Nedvomno je, da narod-

nostne organizacije (in dodajmo: šole, V. N.) v mnogih pogledih niso mogle prevzeti vloge cerkve pri ohranjanju kulture (!) in zagotavljanju jezika okolja« (517). Pomen Cerkev za celotno duhovno in kulturno življenje s slovensko molitvijo in pesmijo doma in v cerkvi, s slovenskim bogoslužjem in s slovenskim tiskom, ki so ga nekoč (po 1945 ne več!! V. N.) širili v treh porabskih župnijah slovenski in hrvaški duhovniki (tudi mohorske knjige in drug tisk v knjižnem jeziku poleg narečnega!), je v tem spisu premalo poudarjen, ker je »zunaj stoječemu« avtorju neznan. Spričo vsega tega je težko s pravo besedo označiti »dognanje«: »Skrivnost njene (cerkve in vere, V. N.) popularnosti (le toliko? V. N.) je v tem, da je v »skupnosti« župnik edina vodilna intelektualna oseba, ki jo je mogoče dobiti tudi po uradnem delovnem času!»

Tako na uradovanje omejeno delovanje izraža tudi nelogičen stavek v uvodnem poglavju, ki mu je Gornji Senik – »center župnijskega urada« (19). V istem odstavku skriva ali ne ve, da so »nižje upravne enote« bili notarjati (občinsko tajništvo), pomembni v zgodovini vsega Prekmurja. V Radecih niso mogli porabski Slovenci pač ničesar prodajati, marveč v Radgoni (19). In Avgust Pavel »se je v madžarskih publikacijah podpisoval kot Pável Ágoston« kvečjemu do 1925, pozneje so mu drugi vtihotalpjali -á- v nekatere naslove (gl. Stopinje 1988, 49 sl.).

Na verskem področju si slovenski avtorji – kot naša časnikarska praksa – niso na jasnem glede izrazov kalvinec, kalvinski, evangeličan, evangeličanski, ker pišejo kalvinisti, evangelčani (23), evangelistična (240). Imena krajev pišejo dosledno v obeh jezikih, kar vodi v prenatrpanost na isti strani in bi bilo moč rešiti drugače, da bi ustrezalo pravnemu stanju »narodnosti«. Od krajevnih imen moti pisava Sombotelj (-j na koncu v madžarski obliki se ne izgovarjal) nam. Sombotel, kar pozna prekmurski tisk že nad dvesto let, govor pa še dlje. – Stvarno »Vojna granica« (17) za mejno madžarsko ozemlje, delno v današnjem Prekmurju, pač ne bo na mestu. – Od porabskih krajevnih imen je dosledno pisano Virica – v nasprotju z uradno Verica in nekoč ljudsko Vérica, -c (zapisal A. Pavel 1927). Opuščanje ostrivca in krativca ali nadomeščanje prvega z drugim v madžarskih imenih in besedah (v opombah) ni nič manjša napaka, kot če bi jo zagrešili v francoskem besedilu ali če bi v nemškem opustili preglase.

V podpoglavju o zbiranju kulturnega izročila je zelo pomanjkljivo, da ni omenjen glavni zapisovalec na tem področju – Košič, medtem ko je nepomembni madžarski kompilator omenjen. In sem bi sodil Alojz Dravec, omenjen pozneje pretirano s »pomembno študijo« (525), namesto z zapisom v narečju, objavljenem 70 let po smrti. – In s tem smo že pri poglavju, ki hoče prikazati tudi »književnost«, kjer pa ni jasno, ali govori o celotnem Prekmurju – h kateremu je treba vselej prištevati Porabje, saj pred 1945 ni tvorilo nikake posebne enote, najmanj kulturne – ali le o Porabju, kakor sledi za nepoznavalca. V vsakem stavku tega odstavka so hudi spodrsljaji: prvo prekmursko knjigo naj bi bili izdali »halejski piaristi« (525) nam. pietisti v Halle; »gyórski Katechisem« niti ne sodi sem, niti ga tako nikoli nihče ni imenoval. Najhujše pa se godi prvemu katoliškemu pisatelju sedmih knjig – Miklóšu Kúzmíču, ki je postal tu »Nikola«; napisal je »prvo učno knjigo v narečju« – katero?! – in: »Te knjige« – kateere?! – so bile izdane večkrat. Da je »Kniga molitvena« njegova, ni jasno, še manj, kakšna »zbirka« naj bi bila to! Kakor je prav, da jih omenja, vendar zmedeno, kot so madžarski šovinisti pred 80 leti napadali širjenje »knjig ljubljanskega sv. Mohorja«: »Na prelomu stoletja so tudi tu postale knjige Sv. Mohorja in Društva Hermagoras, ki so širile znanje slovenskega knjižnega jezika« (525) – neumljiva zmešnjava izvirnika ali prevoda?! Ali naj bolj zamerimo avtorju, ki bi bil našel tam dobre informatorje, prevajalki ali – kar petim recenzentom (med njimi en zgodovinar, en slavist iz Prekmurja)! Tu je omenjen tudi Avgust Pavel, vendar brez oznake njegove zveze prav s Porabjem, kamor povečini sploh ni mogel zaradi šovinističnega pritiska! Tudi to je treba enkrat povedati in obžalovati, da ni mogel napisati vsega nameravanega o tamkajšnjem življenju. Vse to je zamolčano v današnjem hrupu z njegovim imenom . . . Tu je celo zapisano, da so ob stoletnici njegovega rojstva izdali »dvojezično zbirko razgovorov z njim« (526)! Take spiritistične seanse se tudi na Madžarskem ne dogajajo, kjer so mi črtali v tej zbirki razgovorov o A. Pavlu kritične besede o današnjem stanju v Porabju! Tudi prispevek k »dobrososedskim odnosom« – v besedah.

Kako težko se na »oni« strani otrasejo starih predsodkov, priča zloglasno ime »Vendvidék« za Prekmurje (459), ki ga 1985 uporablja v rokopisu o gospodarstvu Porabja. Ostal je na isti ravni kot prevod II. poglavja, ki pozna v Porabju danes – »obdelovanje z ralom« (457).

Prav spričo pomembnosti in kakovosti pričujočega dela je potrebno naštetih vse te slabosti, ki se utegnejo zdeti komu malenkostne, pa jih je le preveč – ravno v pisanju o kulturi in narodnostnem položaju. Naj bo ocena svarilo, da se je treba takega kočljivega pisanja lotiti strokovno stvarno, pa izdajanja takih del tudi s polno odgovornostjo vseh, ki so navedeni v kolofonu.

Vilko Novak
Ljubljana

PRISPEVEK K ZGODOVINI SLAVISTIKE

Materialien zur Geschichte der Slawistik in der Steiermark. Bearbeitet von E. Prunč und L. Karničar unter Mitarbeit von E. Krainz. Graz 1987. 168 str.

Dvojezičnemu predgovoru, ki seznanja z nastankom in značajem dela, sledi prvi, obsežnejši del publikacije: Gradivo za bibliografijo slovenskih in slovenističnih tiskov na avstrijskem Štajerskem (13–99). Čeprav glavnina te bibliografije – natančno vzeto – ne sodi pod naslov publikacije, je to koristen pregled vsega (kar je v razvidu) od 1613 (Evangelia inu lystuvi) do 1914 (ponatis Miklóša Küzmiča Molitvene knige) natisnjeno slovenskega v Gradcu, založenega pa tudi (prekmurski tiski) v Radgoni. Starejši slavist se »na pamet« spomni med prelistavanjem, da niso omenjene npr. Simona Jenka Poezije, ki jih je ljubljanski založnik Giontini dal natisniti pri Leykamovih dedičih v Gradcu v novembru 1864, z letnico 1865. Razen del (predvsem nabožnih in sicer praktičnih) vzhodnoštajerskih pisateljev prevladujejo med temi tiski dela prekmurskih avtorjev, med katerimi je Mikloš Küzmiča zastopan s 37 enotami, za njim pa Jožef Borovnjak (delno kot prireditelj M. Küzmič in J. Košiča ponatisov) s 16 enotami. Drugi prekmurski pisatelji so manj zastopani. Radgona (današnja avstrijska) ni bila stoletja le pomembno gospodarsko središče »ogrskih Slovencev«, marveč s svojimi založniki Weitzingerji in Zemlič (Semlitsch) tudi pospeševatelj njihovih duhovnih potreb ter tako s temi narečnimi knjigami kot pozneje s širjenjem mohorskih knjig iz tega kraja narodnostno pomembno kulturno žarišče.

Na nekdanjem Štajerskem tiskane in izdane slovenske in slovenistične knjige kličejo po strokovni obravnavi, začenši z razvojem v njih uporabljanih črkopisov (bohoričica, dajncica, ki v bibliografiji iz tehničnih vzrokov ni upoštevana, madžarski črkopis, gajica) do vsebinskega značaja, avtorjev, prirediteljev ponatisov, založnikov itn.). Tudi hvaležna naloga za graško slavistiko.

Drugi del: Gradivo za zgodovino slavistike na univerzi Karla Franca v Gradcu (brez slovenskega naslova, 101–168) vsebuje v prvem poglavju naslove seminarskih nalog na tamkajšnjem Inštitutu za slavistiko, ki kaže tako provenienco njihovih avtorjev iz raznih slovanskih dežel, kot na raven in značaj dela tedanjih profesorjev od Gr. Kreka in K. Štreklja do V. Oblaka, M. Murka, R. Nahtigala in Fr. Ramovša. Obenem pa te naloge in disertacije govorijo o svojih avtorjih, med katerimi so le redki dosegli vidno mesto v slovenistiki (A. Breznik, J. Glonar, Fr. Ilesič, I. Koštiál, Fr. in J. Kotnik, F. Ramovš, J. Tominšek, J. Wester).

Na dveh straneh so natisnjeni naslovi člankov in razprav novejših graških slavistov (S. Hafner, J. Matl, E. Prunč, L. Sadnik, M. Trummer) o zgodovini graške slavistike.

Mogoče najbolj mikavno za današnjega slavista je tretje poglavje tega dela: Slavistična in slovenska predavanja 1848–1919, kjer so naštetih tudi slovenska predavanja na teološki, medicinski in pravni fakulteti (do 1855/56). Slavistična in posebej slovenistična predavanja od K. Kvasa do R. Nahtigala pa zaslužijo – kljub doseganemu pregledom in oznakam – natančnejši razbor z raznih vidikov, saj so to bila pred ustanovitvijo ljubljanske univerze najštevilnejša slovenistična predavanja. (Ali je Oblak natisnjen »Vratoslav« dosledno le tu, ali tudi v izvirnikih?)

Izdajatelji sami čutijo pomanjkljivosti v bibliografiji ter želijo dati »pobudo za temeljitejše preučevanje tega vidika slovenske kulture na Štajerskem« (12). Za opravljeno delo pa gre vsem sodelavcem priznanje.

Vilko Novak
Ljubljana